

Klima for gjendiktning

Da jeg rota i notatene mine til et essay jeg en gang ville skrive om deg, gjendikteren Wera Sæther, fant jeg ut at jeg hadde organisert dokumentet ved hjelp av to deloverskrifter: «Dokumentaristen» og «Den som elsker».

Disse notatene var noen år gamle. Jeg skreiv dem ned før tanken blomstra om å etablere forlag og å gi ut Lalan-gjendiktningene dine. Men jeg tror likevel ikke disse deloverskriftene er heilt dumme.

Da jeg var i eksil i academia i tre og et halvt år for å forske på oversettelse og gjendiktning, sto jeg overfor et typisk problem for en som skal gjennomføre et vitenskapelig prosjekt: Skal jeg ta utgangspunkt i det jeg har foran meg i sin egen lille nakenhet, eller skal jeg ta utgangspunkt i en eller annen teori når jeg vil forsøke å forstå litt av denne virkeligheten som vi er en del av (Wichne, 2023, s. 85)?

Det var det vitenskapelige virket til Pierre Bourdieu som ble livlina jeg kunne klatre opp fra denne falske motsetninga med. For er det ikke nettopp vandringa mellom virkelighet og teori som gjør det mulig å forstå den verden vi bebor?

Men sjøl om du både er belest i fransk filosofi og kjenner psykologiens vitenskapsfilosofiske grunnsteiner, er du ikke teoretiker, Wera. Likevel opplever jeg ei farting også for din del, men slik jeg ser det må dette være ei farting mellom kjærlighet og ei setning som sier noe à la «det er dette som er» eller «dette finnes også».

I denne fartinga har du dessuten ei evne til selvrefleksjon – eller vi kan med Bourdieu kalle det «refleksivitet» – som er beundringsverdige og som utvider det du gjendikter ved at det så tydelig forankres i et nå, og ikke bare i et da.

Jeg kjenner deg bare som gjendikter, Wera. Når jeg prøver å se aktivismen og grasrotengasjementet ditt, og når jeg leser romanene dine, er det først og fremst for å få et bedre innblikk i hvem du er og hva du gjør som gjendikter. Hva er vel boka *Et essay i gud* (Sæther, 2024), som du skal snakke om her etter hvert, for meg anna enn ei stor fotnote til gjendiktarskapet ditt? Og hva er vel ikke en av de forrige romanene dine, *Lavlandet* fra 2018 (Sæther, 2018), for meg anna enn et forord til boka som vi på Lo forlag lanserer i dag, *Hva sier jeg er fremmed. Sanger av Fakir Lalan Sain* gjendikta av deg fra bengali til norsk (Sain, 2024)?

Dokumentaristen

Det finnes oversettere som reiser, og det finnes oversettere som ikke reiser. Når jeg har befatta meg med oversettelsesvitenskap, har vel ikke dette vært noen dikotomi som har stått tydelig fram, men jeg tenker på den når jeg tenker på deg som gjendikter, Wera.

Du reiser. Og jeg synes at det kan være verdt å tenke på dette nettopp når det kommer til oversettelse. For den arketypiske vestlige oversettelsesmetaforen er nettopp reisa, fergefarta, oversettelsen av noe fra ei side av den språklige, administrative eller topografiske adskillelsen til den andre. *Oversettelse* og *Übersetzung*; *traduction*, *traduccion* og *traduzione*; det engelske translation – sjøl om det er interessante nyanser og ulike historier mellom disse oversettelsesbegrepene, er den grunnleggende metaforen den samme: ei forflytning i rom. Men ikke bare det, også en ivaretagelse av det forflyttedes identitet. Og videre synes jeg å ane et oversetter-jeg som forblir det samme og seg sjøl hos seg sjøl.

Der er du annerledes, Wera. For deg er det å oversette det samme som å skrive seg inn i en annen verdensorden. Det høres tilforlatelig ut, men sug litt på det på det: Oversettelse kan være noe anna enn å flytte noe «hjem» til deg; oversettelse kan være å *skrive seg inn i en annen verdensorden*.

Det er denne innskrivinga jeg meiner kjennetegner gjendikter- Wera som dokumentarist. Du skriver fram og du skriver deg inn i en annen verdensorden. Som erfaring innebærer dette i første omgang at kategoriene fra din gamle, opprinnelige eller første verdensorden, må bryte. I romanen *Lavlandet* beskriver du møtet med en sadhu. Han skal omkalfatre det du kaller barnelærdommen din på en måte som framstår som essensiell for den som fra og med i dag kan lese Fakir Lalan Sains sanger på norsk: «Muslimsk fakir, hinduistisk sadhu. Det lot seg ikke tenke, det rev meg opp. Det skilte hjernen fra hjernen. Der den ene var, der var ikke den andre. Dette var ikke barnelærdommen min» (Sæther, 2018, s. 124).

I motsetning til oversettelse som forflytning, og et verk og en oversetter som forblir seg sjøl gjennom oversettelsen, blir oversetter og gjendikter Wera Sæther en annen når hun skriver seg inn i en annen verdensorden i løpet av reisa og i løpet av gjendiktninga. Hun må utvikle seg for å forstå, så hun lærer seg bengali. I romanen *Lavlandet* framstår dette direkte forbundet med følgene av klimaendringene som vil ramme det bengalske landområdet hard: «Vannkanten i deltalendet synker. «Lær deg bengali, du må jo kunne snakke med folk.» Jeg lærer bengali og kommer nærmere. «Hva er du?» «Et oversettelsesarbeid.»» (Sæther, 2018, s. 64)

På reise lærer gjendikteren seg et nytt språk, hun får ny, erfaringsbasert kunnskap, og med de bristne kategoriene og denne andre kunnskapen og dette andre språket, blandes hun opp igjen på ny. Nok et sitat fra *Lavlandet*: «Det jeg vet med sansene er at Bengal bugner. Dette vet jeg i pukkverket av en hjerne, den jeg er blitt, der syner, lydfrekvenser og tonaliteter blander seg, det fra Europa og det fra Bengal. Det jeg vet med forskerne er at alle lands statsbudsjetter bør skrives om» (Sæther, 2018, s. 267).

(Mellomspill)

Videre kunne jeg fortalt at dette ikke er første gang du gjendikter sanger av Fakir Lalan Sain (Sæther, 2005). Jeg kunne fokusert på fenomenet med gjenoversettelse, altså at man oversetter tekster på ny som allerede er oversatt, attpå til av deg sjøl (Beckmann, upublisert). Jeg kunne fortalt om hva det innebærer å gjøre gjendiktninger til bok. Jeg kunne sagt noe om alt arbeidet med akkurat denne gjendiktninga. Jeg kunne fortalt om det store arbeidet ditt med nytt kildemateriale til Lalan-sangene, om hvordan du har gått gjennom flere tusen sider med disse sangene sunget og skrevet på bengali, oversettelser av Lalan-sanger, akademiske utlegninger av Lalan-sanger, og hvordan du har valgt ut akkurat 53 sanger som med sikkerhet kan tilskrives han.

Jeg kunne fortalt om at du har vært nødt til å bla att og fram i kildene dine igjen for å fotografere hver enkelt kildetekst til det norske utvalget, sånn at boka vår har kunnet bli kvalitetssikra på den ene og den andre måten. Jeg kunne fortalt om at programmet Adobe har en bug med bengali som gjorde at arbeidet med korrekturen av dette manuset ble usedvanlig hardt. Adobe har altså hatt en bug med bengali etter ei oppdatering i 2018, og dette gjør det nesten umulig å jobbe med tekst på bengali i programmet. Vi snakker om verdens syvende største språk, dere!

Men alt dette er detaljer. Det viktige får dere lese om i Weras noter og etterord til boka med gjendiktningene av Fakir Lalan Sains sanger. Jeg vil heller ta inn på en annen sti.

Kjærlighetens konsekvens

Da jeg først tenkte at jeg ville skrive et essay om Weras gjendikterskap, var det forbindelsen mellom hennes aktivisme i Extinction Rebellion, grasrotengasjementet i Bengal og gjendiktningene jeg ønska å utforske. Etter å ha lest Weras roman *Et essay i gud* fra i år (Sæther, 2024), står det egentlig bare én ting for meg, og det er at kjærligheten må være fundamentet, overbygninga, renningstråden eller den evinnelige dronen for alt dette her. Jeg veit ikke hva slags kjærlighet det er, men jeg veit heller ikke om det er mulig å gi

kjærligheten en taksonomi. Det er litt som med enkelte deler av sosialt liv: Noen ganger kan man ikke betrakte fenomenet i seg sjøl; det er fenomenets konsekvenser som må brettes ut for at fenomenet skal bli håndgripelig til en viss grad.

Jeg tror Weras kjærlighet har to ideelle handlinger som konsekvens: å holde fast og å kle av. Sånn blir det som jeg har nevnt som Weras måte å være dokumentarist på, konsekvenser av en kjærlighet: Hun holder fast «det elskedes former» (Sæther, 2018, s. 71). Jeg veit ikke om hun tenker slik på det, men jeg tror kanskje hun kler av seg sjøl gjennom å kjempe, arbeide, gjendikte og å skrive om seg sjøl i dette.

For å rette fokuset på oversettelsen så er det kanskje symptomatisk at Wera gjendikter uten at noen ber henne om å gjøre det. I skrivebordskuffa hennes ligger oversettelsen av *Une Messe aux Sources du Gange*, «Ei messe ved Gangas kilder». «Ingen i dette landet kan lese en slik tekst, svarte den vennlige norske redaktøren» (Sæther, 2024, s. 57), da Wera foreslo den for publisering. Og som dere kanskje har skjønnet, var det ikke vi i Lo forlag som initierte Weras gjendiktninger av Lalansangene. På et tidspunkt forsto jeg at det var viktig for Wera å få denne boka ferdig før det ikke lenger var mulig å gjøre den ferdig. Hva sier jeg er fremmed, denne boka, har kanskje blitt den endelige materialiseringa av di befatning med sangpoesien til Fakir Lalan Sain.

Samtidig er denne boka det første livstegnet fra Lo forlag. Vi oppstår nå fordi vi har fått lage bok av gjendiktningene dine. Du er en av få norske forfattere som tar berikelsene og utfordringene ved oversettelse så til de grader på alvor at det står i kjernen av ditt verk. Samtidig forholder du deg til den og deg sjøl som et lavmælt mysterium som setter deg i forbindelse med alle folks hverdag og samtidig kjærlighet og makt på en måte som jeg opplever at finnes formulert i et rolig potensielt refreng à la dette: «Jeg gjør det samme som enhver annen: legger meg, står opp, spiser, gjør fra meg, sitter, går, står. Så fins det en nær sagt alkymistisk forbindelse til sangen og de syngende i Bengal. Folk med hvit eller blekrosa hud var herrer der i århundrer, de holdt orden i eiendommene og skipet jute, bomull, silke, indigo, kull, mineraler, krydder og opium fra havene i Kidderpor, videre til Mauritius, og enda lenger vestover til kolonimaktens herreseter» (Sæther, 2018, s. 30).

Jeg skulle ønske alle oversettere kunne si noe om sin egen måte å være oversetter på, som lever opp til dette og det du sier og skriver. Det er noe veldig vanlig. Det er noe litt magisk. Og samtidig finner det sted i en verden som krever en innsats. Gratulerer til deg og til oss med denne boka!

Litteratur

Beckmann, M. (upublisert). Retranslating the Virginity of Mary: Re-examining the Retranslation Hypothesis in Bible Translations [artikkelutkast]. Universitetet i Agder.

Sain, F. L. (2024). *Hva sier jeg er fremmed. Sanger av Fakir Lalan Sain* (W. Sæther, Overs.). Mandal: Lo forlag.

Sæther, W. (2005). *Bengalske sanger* (W. Sæther, Overs.). Oslo: Bokklubben.

Sæther, W. (2018). *Lavlandet*. Roman. Oslo: Cappelen Damm.

Sæther, W. (2024). *Et essay i gud*. Roman. Follese: E frem forlag.

Wichne, E. (2023). *Det norske gjendiktningbegrepet, 1872–2012. Enoversettelsessosiologisk undersøkelse*. Kristiansand: Universitetet i Agder.